

ოპტიმალური „ოქროს“ შუალედის მოძებნა „მუშა“ და ლიკვიდურ აქტივებს შორის არის კომერციული ბანკის მენეჯმენტის მთავარი საზრუნავი, მისი მთავარი მიზანი. ამ მხრივ უმნიშვნელოვანეს ინსტრუმენტს წარმოადგენს ფასიანი ქაღალდების პორტფელი, რომლის აბსოლუტურ უმრავლესობას ქართულ ბანკებში სახელმწიფო ფასიანი ქაღალდები წარმოადგენს. როგორც შევამჩნიეთ, სახელმწიფო ფასიანი ქაღალდები შედის როგორც „მუშა“ აქტივების, ისე ლიკვიდური აქტივების შემადგენლობაში, რაც განპირობებულია მისი უნარით, უმოკლეს ვადაში მოხდეს მისი ფულზე „გაცვლა“. რა თქმა უნდა, სახელმწიფო ფასიანი ქაღალდების პორტფელის საპროცენტო განაკვეთები შედარებით დაბალია, ისინი ვერ უზრუნველყოფენ ისეთ შემოსავლებს, როგორსაც საკრედიტო პორტფელი, მაგრამ მისი ფორმირება ხდება ბანკის მოკლევადიანი, დროებით თავისუფალი ფულადი სახსრებით. ფასიანი ქაღალდების პორტფელი – ესაა მობილური აქტივი, რომელიც ბანკის მენეჯმენტის ხელში წარმოადგენს მოქნილ ინსტრუმენტს, რათა მუდმივად იყოს ოპტიმალური შესაბამისობა „მუშა“ აქტივებსა და ლიკვიდურ აქტივებს შორის. ჩვენს შემთხვევაში ფასიანი ქაღალდების პორტფელი საბანკო სისტემის მთლიანი აქტივების 8%-ს წარმოადგენს, მაგრამ კომერციული ბანკების მიხედვით 0-დან 12%-მდე მერყეობს. კომერციული ბანკის აქტივების სტრუქტურის ანალიზი, ფაქტობრივად, მისი ხარისხის შეფასებას გულისხმობს, რასაც შემდეგი პარაგრაფი ეთმობა.

7.4. კომერციული ბანკის აქტივების ხარისხი და მისი შეფასება

აქტივების ხარისხი, აქტივის სხვადასხვა მუხლის გაუფასურების ან დაკარგვის რისკი, მათი შეფასება არის სასიცოცხლო მნიშვნელობის კომერციული ბანკის მართვისას.

კომერციული ბანკის აქტივების ხარისხის განსაზღვრა ხდება იმის ანალიზით, თუ რამდენად ოპტიმალური და ჯანსაღია მისი სტრუქტურა, ხომ არაა მასში რისკიანი აქტივების დასაშვებ ზომაზე მეტი მოცულობა, დივერსიფიცირებულია თუ არა საინვესტიციო და საკრედიტო მიმართულებები, ადეკვატურად არის თუ არა ასახული ბალანსში ყველა აქტივი. აქტივების ხარისხის დადგენა ხდება შეფასების სხვადასხვა მეთოდით, რომლებიც შეიძლება განხორციელდეს საზედამხედველო ორგანოების მიერ, დამოუკიდებელი სარეიტინგო და საკონსულტაციო სააგენტოებისა და ასევე უშუალოდ ბანკის მიერ.

მე-4 თავში თანამედროვე საქართველოს საბანკო სისტემის ისტორიის განხილვისას აღინიშნა, რომ საქართველოს ეროვნული ბანკის მიერ დაწყებული რეფორმების გზაზე მეტად მნიშვნელოვანი იყო კომერციული ბანკების მიერ გაცემული სესხების შესაძლო დანაკარგების რეზერვების ფორმირების მექანიზმის შემოღება. შესაბამისი დოკუმენტი შემუშავებულ იქნა საერთაშორისო საფინანსო ინსტიტუტების რეკომენდაციით და მან მართლაც მნიშვნელოვანი როლი შეასრულა პრობლემური სესხებიდან ბანკების ბალანსების განმენდის, მათი საკრედიტო რისკების შემცირებისა და გონივრული საკრედიტო პოლიტიკის გატარებისათვის საფუძვლის შესაქმნელად.

საქართველოს საბანკო სისტემის რეფორმირების რთულ გზაზე ეროვნული ბანკი იწყებს კომერციულ ბანკებში დაგროვილი ვადაგადაცილებული უიმედო სესხებისაგან ბალანსების გასუფთავებისა და ჯანსაღი საკრედიტო პორტფელის უზრუნველყოფი მექანიზმების დანერგვას. ჩვენი თემიდან გამოდინარე თუ გავავლებთ პარალელს, ეს იყო კომერციული ბანკების აქტივების ხარისხის გაუმჯობესებისაკენ გადადგმული პირველი ნაბიჯი, რომელიც, რა თქმა უნდა, რეფორმირების გზაზე სხვა მარეგულირებელი მექანიზმების დანერგვის პარალელურად მიმდინარეობდა.

პირველი ქმედითი ნაბიჯი აქტივების ხარისხის გაუმჯობესების მიმართულებით საქართველოში გადაიდგა 1995 წლის დასაწყისში და მას საფუძვლად დაედო გაცემული სესხების კატეგორიების მიხედვით კლასიფიკაცია და თითოეული კატეგორიისათვის დანესებული პროცენტის საფუძველზე შესაბამისი რეზერვების შექმნა – ანუ მოხდა კომერციული ბანკების აქტივების უმნიშვნელოვანესი ელემენტის, სესხების დახარისხება და შეფასება. 1996 წლის მეორე ნახევარში იქმნება სრულფასოვანი მექანიზმი ამ მიმართულებით და კომერციულ ბანკებს სახელმძღვანელოდ ეგზავნებათ დამტკიცებული წესი, რომლის მიზანი იყო ბანკების მიერ გაცემული სესხების რისკის მიხედვით კლასიფიკაციის, სესხების შესაძლო დანაკარგების რეზერვების ფორმირებისა და მის ხარჯზე უიმედო სესხების ჩამოწერის მექანიზმის დანერგვა. აღნიშნულმა მექანიზმმა წარმატებით გაართვა თავი ამოცანას და 2000 წლის ბოლოს საქართველოს ეროვნული ბანკის №350 ბრძანებით გავრცელდა ყველა აქტივზე „კომერციული ბანკების მიერ აქტივების კლასიფიკაციისა და შესაძლო დანაკარგების რეზერვების შექმნისა და გამოყენების წესის“ დამტკიცების შემდეგ.

ახალი წესის თანახმად, კომერციულ ბანკებს დაევალოთ, მოეხდინათ თავიანთი აქტივების კლასიფიკაცია, ღირებულების შეფასება და რეზერვების შექმნა რისკის მიხედვით შესაძლო დანაკარგების გასაანეიტრალებლად. დოკუმენტის პირველივე თავში ჩაინერა, რომ მისი მიზანი იყო კომერციული ბანკების აქტივების ხარისხის ადეკვატური სურათის მიღება. კომერციული ბანკებისათვის შეთავაზებულ იქნა აქტივების შეფასების მექანიზმი, რომლის მიხედვით თითოეულ კომერციულ ბანკს დაევალა:

- აქტივების კლასიფიკაციის განსახორციელებლად და ადეკვატური რეზერვის შესაქმნელად წერილობითი პოლიტიკისა და პროცედურების შემუშავება;
- ეროვნული ბანკისათვის ყოველთვიური ანგარიშგების წარდგენა, აქტივების კლასიფიკაციისა და თითოეულისათვის შექმნილი შესაძლო დანაკარგების რეზერვების შესახებ;
- ყველა აქტივის, ასევე ყველა გარესაბალანსო მუხლის კლასიფიკაციისადმი დაქვემდებარება;
- დანაკარგების რეზერვის ანგარიშების შექმნა ნებისმიერი ვალუტით ფორმირებული აქტივების დასაფარავად;
- შექმნილი რეზერვების გატარება ბანკის ხარჯებში, მუხლით „ზარალი აქტივების შესაძლო დანაკარგების მიხედვით“, რომელიც ნაჩვენებია იქნება მის ბალანსზე მუხლით „აქტივების შესაძლო დანაკარგების რეზერვები“;
- წერილობითი პოლიტიკისა და პროცედურების შემუშავება, ამოუღებელი აქტივის „უიმედოდ“ ჩათვლისა და ბალანსიდან ჩამოწერის შესახებ.

მოკლედ რომ ვთქვათ, ეროვნული ბანკის მიერ დანერგილი სისტემით ხდება კომერციული ბანკების აქტივების შეფასება მათი ხარისხის კლასიფიკაციის გზით. ხარისხის მიხედვით კლასიფიცირებული თითოეული აქტივის შესაბამისად წარმოებს მის გაუფასურებასთან, ნაწილობრივ ან სრულად დაკარგვასთან დაკავშირებული რისკის შეფასება და მის მიხედვით იქმნება შესაბამისი რეზერვი ბანკის მოგების ხარჯზე, ანუ ბანკის აქტივების გაუფასურება ან დაწკარავი პირდაპირ გავლენას ახდენს მის ყველაზე მგრძობიარე ნაწილზე – მოგება-ზარალზე.

დოკუმენტის თანახმად, კომერციულ ბანკებში შეიქმნა აქტივების ხარისხის მიხედვით კლასიფიცირების, ანუ მათი შეფასების სისტემა, რომელიც შედგება რამდენიმე ნაწილისაგან:

1. სესხების კლასიფიკაცია (შეფასება) წარმოებს ხუთი კატეგორიის მიხედვით:

- **სტანდარტული სესხები.** სესხი კლასიფიცირდება „სტანდარტულად“, თუ მისი ძირითადი თანხისა და პროცენტის მუდმივად გადახდა დროულად წარმოებს და მსესხებლის კაპიტალი და გადახდის უნარი სტაბილურია.

„სტანდარტულად“ კლასიფიცირებული სესხი წარმოადგენს ნორმალურ მდგომარეობას, მაგრამ ყველა კომერციულ ბანკს მაინც მოეთხოვება საერთო რეზერვის შექმნა თითოეული ასეთი სესხისათვის სესხის ძირითადი თანხის გადაუხდელი ნაშთის 2%-ის ოდენობით. ეს იმას ნიშნავს, რომ ნებისმიერი კარგი და „უნაკლო“ სესხისათვისაც კი იქმნება 2%-იანი რეზერვი, ანუ სესხის გაცემისთანავე ხდება მისი რეზერვის შექმნა და ხარჯში გატარება. თუ, მაგალითად, ბანკმა გასცა 200 ათასი ლარის სესხი, იქმნება 4-ათასიანი რეზერვი. რა თქმა უნდა, ეს არის შესაძლო, ანუ მოსალოდნელი დანაკარგების რეზერვი და სესხის დაფარვისთანავე ხდება მისი ხარჯებიდან „ამობრუნება“.

- **საყურადღებო სესხები.** როგორც კი სტანდარტული სესხის დაფარვას ან პერსპექტივას შეექმნება გარკვეული პრობლემები, ხდება მისი კლასიფიკაციის, ანუ ხარისხის შეცვლა და იგი გადადის „საყურადღებო“ სესხებში. სესხი კლასიფიცირდება „საყურადღებოდ“, თუ მისი გაცემის დროს მსესხებლის ფინანსური მდგომარეობა და გადახდის უნარი სტაბილური ჩანდა, მაგრამ შემდეგში წარმოიქმნა გარკვეული ნაკლოვანებები და ტენდენციები. ამ ნეგატიურ ტენდენციებს შორის ყველაზე მნიშვნელოვანია (მაგრამ არა ერთადერთია) ნებისმიერი შეთანხმებული გადახდის ვადაგადაცილება 30 დღეზე ნაკლები პერიოდით.

კომერციული ბანკი ვალდებულია შექმნას სპეციალური რეზერვი თითოეული „საყურადღებოდ“ კლასიფიცირებული სესხისათვის სესხის ძირითადი თანხის გადაუხდელი ნაშთის 10%-ის ოდენობით. ჩვენს მაგალითში ამ სესხისათვის უკვე შექმნილია 2%-იანი რეზერვი და მას ბანკი უმატებს 8%-იან რეზერვს ბანკის ხარჯებში გატარებით, ანუ 16 ათას ლარს, რომ ჯამში ამ სესხისათვის შექმნილი რეზერვი იყოს 10%-იანი, ანუ 20 ათასი ლარი. რა თქმა უნდა, სესხის დაფარვისთანავე ხდება ამ რეზერვის ხარჯებიდან „ამობრუნება“.

- **არასტანდარტული სესხები.** სესხი კლასიფიცირდება „არასტანდარტულად“, თუ მან გამოავლინა ისეთი სისუსტეები ან პრობლემები, რომლებიც საფრთხეს უქმნის დავალიანების დაფარვას ან საეჭვოს ხდის მთლიან გადახდას. ამ სისუსტეებსა და პრობლემებს შორის ყველაზე

მნიშვნელოვანია (მაგრამ არა ერთადერთია) ნებისმიერი შეთანხმებული გადახდის ვადაგადაცილება 60 დღეზე ნაკლები პერიოდით.

კომერციულ ბანკს მოეთხოვება სპეციალური რეზერვის შექმნა თითოეული „არასტანდარტულად“ კლასიფიცირებული სესხისათვის სესხის ძირითადი თანხის გადაუხდელი ნაშთის 30%-ის ოდენობით. ჩვენს მაგალითში ამ სესხისათვის უკვე შექმნილ 10%-იან რეზერვს ემატება 20%-იანი რეზერვი ბანკის ხარჯებში გატარებით, ანუ 40 ათას ლარს, რათა ჯამში ამ სესხისათვის შექმნილი რეზერვი იყოს 30%-იანი, ანუ $20+40=60$ ათასი ლარი. რა თქმა უნდა, ამ სესხის დაფარვისთანავე ხდება ამ რეზერვის ხარჯებიდან „ამობრუნება“.

- **საექვო სესხები.** სესხი კლასიფიცირდება „საექვოდ“, თუ მას აქვს „არასტანდარტულად“ კლასიფიცირებული სესხის მახასიათებლები, მაგრამ არსებულ პირობებში მისი გადახდა საექვოა სისუსტეების გამო. ამ სისუსტეებში ყველაზე მნიშვნელოვანია (მაგრამ არა ერთადერთია) ნებისმიერი შეთანხმებული გადახდის ვადაგადაცილება 120 დღეზე ნაკლები პერიოდით.

კომერციულ ბანკს მოეთხოვება სპეციალური რეზერვის შექმნა თითოეული „საექვოდ“ კლასიფიცირებული სესხისათვის სესხის ძირითადი თანხის გადაუხდელი ნაშთის 50%-ის ოდენობით. ჩვენს მაგალითში ამ სესხისათვის უკვე შექმნილ 30%-იან რეზერვს ბანკი უმატებს 20%-იან რეზერვს ბანკის ხარჯებში გატარებით, ანუ 40 ათას ლარს, რათა ჯამში ამ სესხისათვის შექმნილი რეზერვი იყოს 50%-იანი, ანუ $60+40=100$ ათასი ლარი. რა თქმა უნდა, ამ სესხის დაფარვისთანავე ხდება ამ რეზერვის ხარჯებიდან „ამობრუნება“.

- **უიმედო სესხები.** სესხი კლასიფიცირდება „უიმედოდ“, თუ მესხებლის გადახდისუუნარობის გამო შეუძლებელია მისი ამოღება ან ამოღებადი თანხა უმნიშვნელოა. სესხის უიმედოდ შეფასების ყველაზე მნიშვნელოვანი (მაგრამ არა ერთადერთი) ნიშანია ნებისმიერი შეთანხმებული გადახდის ვადაგადაცილება 150 დღეზე ნაკლები პერიოდით.

კომერციულ ბანკს მოეთხოვება სპეციალური რეზერვის შექმნა თითოეული „საექვოდ“ კლასიფიცირებული სესხისათვის სესხის ძირითადი თანხის გადაუხდელი ნაშთის 100%-ის ოდენობით. ჩვენს მაგალითში ამ სესხისათვის უკვე შექმნილ 50%-იან რეზერვს ბანკი უმატებს დამატებით 50%-იან რეზერვს ბანკის ხარჯებში გატარებით, ანუ 100 ათას ლარს, რომ ჯამში ამ სესხისათვის შექმნილი რეზერვი იყოს 100%-იანი, ანუ $100+100=200$ ათასი ლარი. გამდის, რომ 200 ათას ლარის სესხზე უკვე შექმნილია, იმავე რაოდენობის რეზერვი, ანუ სესხი ხარჯებში გატარებულია 100%-ით. ბანკი ვალდებულია ყოველი ასეთი სესხი ჩამოწეროს ბალანსიდან, გადაიტანოს გარეგანსურ ანგარიშზე და გააგრძელოს მუშაობა მისი სრულად ან ნაწილობრივ ამოღების მიმართულებით.

როგორც ზემოთ ვთქვით, სხვადასხვა კატეგორიად კლასიფიცირებული სესხების დაფარვისას მათთვის შექმნილი შესაძლო დანაკარგების რეზერვიც ანუღირდება, ანუ „ამობრუნება“ ხარჯებიდან. რა თქმა უნდა, ეს ეხება გარეგანსზე გატანილ ჩამოწერილ სესხებსაც მათი დაფარვის შემთხვევაში. თუმცა, ცხადია, თუ ვერ მოხდა მათი დაფარვა, შექმნილი რეზერვი პირდაპირ ამცირებს ბანკის მოგებას. ამ სისტემის დანერგვის მიზანი სწორედ ის იყო, რომ მომხდარიყო პრობლემური სესხების დროულად იდენტიფიცირება და მათი პრობლემურობა მაშინვე ასახულიყო ბანკის ყველაზე მგრძობიარე მაჩვენებელზე – მოგება-ზარალზე.

2. გირაო და იპოთეკის კლასიფიცირება (შეფასება) წარმოებს ორი კატეგორიის მიხედვით:

- **ლიკვიდური უზრუნველყოფა**, რომელშიც შედის მთავრობის უპირობო გარანტიები, დაგირავებული ფულადი დეპოზიტები თავისუფლად კონვერტირებადი ვალუტით, სამთავრობო ფასიანი ქაღალდები, გირაოს სახით გადაცემული ძვირფასი ლითონების სტანდარტიზებული ზოდები;
- **არალიკვიდური უზრუნველყოფა**, რომელშიც შედის უძრავი ქონებისა და მასთან დაკავშირებული იპოთეკა, მოძრავი ქონებისა და მასთან დაკავშირებული უფლებების დაგირავება, კერძო საწარმოების ფასიანი ქაღალდები და სხვ.

3. რესტრუქტურისებული სესხების კლასიფიკაცია (შეფასება).

4. ბანკთაშორისი დეპოზიტები და მათი კლასიფიკაცია (შეფასება).

5. არასასესხო აქტივების კლასიფიკაცია (შეფასება).

აღარ შევუდგებით ყველა კატეგორიის აქტივის დახასიათებას. მთავარია, ვიცოდეთ, რომ ქვეყნის ცენტრალური ბანკი ქმნის აქტივების ცალკეული მუხლების შეფასების სისტემას, რათა თითოეული მათგანი ბალანსში ასახული იყოს რეალური ღირებულებით, მის დაბრუნებასთან დაკავშირებული რისკებიდან გამომდინარე და ამ ყველა რისკის მიხედვით შექმნილი უნდა იყოს შესაბამისი რეზერვი. აღნიშნული მიდგომა უზრუნველყოფს კომერციული ბანკის ბალანსის მუდამ ადეკვატურობას, ანუ მაქსიმალური სიზუსტით უნდა ასახავდეს ბანკის მიერ მოზიდული და საკუთარი სახსრების განთავსების ეფექტიანობასა და მათ დაკარგვასთან დაკავშირებული რისკების მინიმიზაციას.

საქართველოში ეროვნული ბანკის მხრიდან კომერციული ბანკების აქტივების შეფასების მეორე აპრობირებულ მეთოდს წარმოადგენს საერთაშორისო საბანკო პრაქტიკაში ფართოდ გავრცელებული CAMELS-ის რეიტინგული სისტემის [18] მოდიფიკაცია, კერძოდ, რეიტინგის დისტანციური ვერსია CAEL, რომელიც წარმოადგენს კვარტალურ საზედამხედველო სისტემას. როგორც ვხედავთ, CAEL არ შეიცავს M კომპონენტს (მენეჯმენტის ხარისხი), რადგან მისი დისტანციურად შეფასება რთულია. აღნიშნული სისტემით ბანკების შემოწმებისა და შესაბამისი რეიტინგის მინიჭების მნიშვნელოვან კომპონენტს წარმოადგენს აქტივების ხარისხის შემოწმება.

CAMELS-ის სისტემის მიხედვით, აქტივების ხარისხის ანალიზი მოიცავს კომერციული ბანკის აქტივების სტრუქტურული შემადგენლობის, მისი თითოეული ნაწილის ხარისხს, მათი რისკიანობისა და შემოსავლიანობის შეფასების საკითხებს. სისტემა დაფუძნებულია იმ პოსტულატზე, რომ ბანკის აქტივების ხარისხი ბანკის მუშაობისა და განვითარების ქვაკუთხედი და მისი მაღალი ხარისხი უშუალოდ განაპირობებს ბანკის მომგებიანობას. აქტივების ხარისხის შეფასებისას ყურადღების გამახვილება ხდება ისეთ საკითხებზე, როგორებიცაა:

1. ბანკის აქტივების სტრუქტურის დახასიათება, რისთვისაც გათვალისწინებული უნდა იქნეს:

18 CAMELS – ბანკების შეფასების ამერიკული სისტემა. სახელწოდება მიიღო შესაბამისი კომპონენტების აბრევიატურისაგან: C – კაპიტალის საკმარისობა, A – აქტივების ხარისხი, M – მენეჯმენტის ხარისხი, E – შემოსავლიანობა, L – ლიკვიდობა, S – რისკებისადმი მგრძობილობა. ეს უკანასკნელი მოგვიანებით დაემატა.

- ბანკის მემკვიდრეობა და მისი განვითარების ისტორია;
- მიმდინარე ეტაპზე ბანკის ძირითადი საქმიანობისა და ოპერაციების სპეციფიკა და კონცენტრაცია;
- მომავალი განვითარების პრიორიტეტული მიმართულებები.

2. საკრედიტო პორტფელის ხარისხის შეფასება, რისთვისაც აუცილებელია:

- პორტფელის ანალიზი ეკონომიკის სექტორებისა და ვალუტის ჭრილში, ვადიანობისა და გირაოს მიხედვით;
- საკრედიტო პორტფელის რისკის დონის შეფასება, ანუ რამდენად ადეკვატურია საკრედიტო პორტფელთან მიმართებაში სესხების შესაძლო დანაკარგების რეზერვი;
- საკრედიტო პორტფელის დივერსიფიკაცია, ვადიანობის ანალიზი და შეფასება;
- ჩამონერილი სესხების მოცულობა და მათი ცვლილება შესაბამისი პერიოდის განმავლობაში.

3. ნეგატიურად კლასიფიცირებული სესხების ანალიზი, რისთვისაც შეისწავლება:

- მათი ხვედრითი წილი მთლიან სესხებში, მისი სტრუქტურა და ანალიზი;
- განვილი პერიოდში მისი ცვლილების სიხშირე და ტენდენციები როგორც კატეგორიების მიხედვით, ისე ვალუტის ტიპისა და ეკონომიკის სექტორების ჭრილში;
- მსესხებელთა კრედიტუნარიანობის გათვალისწინებით ნეგატიური სესხების ზრდის პროგნოზი და მისი გავლენა ბანკის კაპიტალზე.

4. რისკის შეწონვას დაქვემდებარებული აქტივების შეფასება, რისთვისაც აუცილებელია:

- ასეთი აქტივების მოცულობის ცვლილების ანალიზი;
- მის საფუძველზე ბანკის მიერ განხორციელებული ოპერაციების რისკიანობის შეფასება.

5. ბანკის აქტივების სხვა ძირითადი მუხლების დახასიათება, რისთვისაც შეისწავლება:

- შემოსავლიანი აქტივების ბაზის განსაზღვრა, ანალიზი და შეფასება;
- სხვა საკითხები, რომლებიც განაპირობებენ ბანკის აქტივების ხარისხს.

საქართველოს ეროვნული ბანკის მხრიდან კომერციული ბანკების აქტივების ხარისხის ანალიზს, მათ დინამიკაში შეფასებას ემსახურება ასევე მის მიერ 2006 წელს დამტკიცებული „კომერციული ბანკის ფინანსური მდგომარეობის გამჭვირვალობის წესი“. აღნიშნული წესი შემდეგ რამდენიმე თემის განხილვისას იქნება გამოყენებული, სადაც მას შემოკლებით „გამჭვირვალობის წესის“ სახელით მოვიხსენიებთ.

„გამჭვირვალობის წესის“ მიხედვით, კომერციული ბანკების მიერ პერიოდულად სავალდებულო წესით გამოსაქვეყნებელ ინფორმაციაში შედის 18 ეკონომიკური მაჩვენებელი, რომელთაგან ხუთი აქტივების ანალიზის საშუალებას იძლევა. ეს მაჩვენებლები წარმოაჩენს აქტივების სტრუქტურის, მასში ნეგატიურად კლასიფიცირებული სესხების ხარისხსა და მთლიანი სესხების წლიური ზრდის ტემპს. ამასთან, აღსანიშნავია, რომ სავალდებულო გამოქვეყნებას ექვემდებარება არა მარტო ამ მაჩვენებლების ყოველკვარტალური დონე, არამედ მათი შედარება გასული წლის ანალოგიურ პერიოდთან. ეს მაჩვენებლებია:

<u>უმოქმედო სესხები</u> მთლიანი სესხები	(7.1)
<u>სესხების შესაძლო დანაკარგების რეზერვი</u> მთლიანი სესხები	(7.2)
<u>უცხოური ვალუტით არსებული სესხები</u> მთლიანი სესხები	(7.3)
<u>უცხოური ვალუტით არსებული აქტივები</u> მთლიანი აქტივები	(7.4)
<u>მთლიანი სესხები მიმდინარე პერიოდში</u> მთლიანი მთლიანი სესხები ერთი წლის წინ	(7.5)

სადაც:

უმოქმედო სესხები – მთლიანი სესხებიდან ბანკის მიერ არასტანდარტული, საეჭვო და უიმედო კატეგორიად კლასიფიცირებული სესხების ჯამია;

მთლიანი სესხები – საბალანსო უწყისით გათვალისწინებული მთლიანი სესხებია;

სესხების შესაძლო დანაკარგების რეზერვი (სშდრ) – საბალანსო უწყისით გათვალისწინებული სესხების შესაძლო დანაკარგების რეზერვია, რომელიც იქმნება ბანკის მიერ სესხების შესაძლო დანაკარგების დასაფარავად, არაიდენტიფიცირებული და იდენტიფიცირებული ზარალისათვის.

როგორც ვხედავთ, „გამჭვირვალობის წესის“ მოთხოვნებით, აქტივების ხარისხის ანალიზი განსაკუთრებულ აქცენტს აკეთებს კომერციული ბანკების საკრედიტო პორტფელის ხარისხზე. პირველი კოეფიციენტი (7.1) გვიჩვენებს იმ სესხების ხვედრით წილს მთლიან სესხებში, რომლებიც განსაკუთრებით რისკის მატარებელია ბანკისათვის. როგორც განმარტებიდან ვხედავთ, აქ შედის ყველა სესხი, გარდა სტანდარტულად და საყურადღებოდ კლასიფიცირებული, ანუ 2- და 10%-იანად რეზერვირებული სესხებისა. რაც უფრო დიდია უმოქმედო სესხების ხვედრითი წილი მთლიან საკრედიტო პორტფელში, ან რაც უფრო უარესდება იგი გასულ პერიოდთან მიმართებაში, მით უფრო ცუდია კონკრეტული კომერციული ბანკის აქტივების ხარისხი.

მეორე კოეფიციენტის (7.2) მიზანია, გვიჩვენოს თითოეული სესხისათვის შექმნილი შესაძლო დანაკარგების რეზერვის ჯამური მაჩვენებლის შედარება მთლიანი სესხების ჯამთან. ბუნებრივია, ეს მაჩვენებელი არ შეიძლება იყოს 2%-ზე ნაკლები, თუმცა, რაც უფრო მაღალია იგი ან გაზრდილია გასულ პერიოდთან მიმართებაში, მით უფრო მეტყველებს საკრედიტო პორტფელის არასაბარბიელო ხარისხზე.

კოეფიციენტი 7.3 გვიჩვენებს უცხოურ ვალუტაში გაცემული სესხების შედარებას მთლიან სესხებთან. ამ მაჩვენებლების მაღალი დონე მიანიშნებს ბანკში არსებული სავალუტო რისკების ზრდაზე, რომელიც გაცემულ სესხებთანაა დაკავშირებული.

შემდეგი კოეფიციენტი (7.4) გვიჩვენებს ზოგადად უცხოურ ვალუტაში ფორმირებული აქტივების წილს მთლიან აქტივებში და აქტივების საერთო დოლარიზაციის ხარისხს.

ბოლო კოეფიციენტი (7.5) გვიჩვენებს მთლიანი სესხების წლიური ზრდის ტემპს, რომლის განსაკუთრებით მაღალი მაჩვენებელი ნიშნავს იმას, რომ ერთი მხრივ, ბანკი ეწევა აგრესიული დაკრედიტების პროცესს, მეორე მხრივ, იზრდება რისკები და ბანკი უნდა იყოს განსაკუთრებული ყურადღებისა და დაკვირვების ქვეშ.

თვალსაჩინოებისათვის გავანალიზოთ იმ რამდენიმე ქართული კომერციული ბანკის ოფიციალური მონაცემი ამ ნორმატივების მიხედვით, რომლებიც პირობითად წოდებულნი არიან A, B და C ბანკებად (ცხრ. №7.3):

ცხრ. №7.3. საქართველოში მოქმედი კომერციული ბანკების აქტივების ხარისხი შეფასება „გამჭვირვალობის წესის“ შესაბამისად (2012 და 2013 წლების 30 ივნისი)

ნორმატივები	ბანკი A		ბანკი B		ბანკი C	
	2012	2013	2012	2013	2012	2013
უმოქმედო სესხები/მთლიანი სესხები	2.1	0.5	5.2	4.3	12.8	18.9
სშდრ/მთლიანი სესხები	3.2	2.6	5.0	5.3	8.3	11.5
უცხ. ვალუტით არსებული სესხები/მთლიანი სესხები	71.0	87.9	78.7	78.9	88.4	82.8
უცხ. ვალუტით არსებული აქტივები/მთლიანი აქტივები	39.8	57.4	50.1	54.4	62.7	60.9
მთლიანი სესხების წლიური ზრდის ტემპი	31.6	31.4	7.4	7.5	6.1	-11.0

როგორც ვხედავთ, შერჩეულ იქნა საქართველოში მოქმედი სამი კომერციული ბანკი, რომელთა აქტივების ხარისხის მაჩვენებლები კარდინალურად განსხვავებულია ერთმანეთისაგან:

- **ბანკი A** – სასესხო პორტფელის კარგი ხარისხობრივი მაჩვენებლები, დოლარიზაციის ზომიერი დონე, მაჩვენებელთა ცვლილების დადებითი ტენდენცია;
- **ბანკი B** – სასესხო პორტფელის საშუალო ხარისხობრივი მაჩვენებლები, დოლარიზაციის ზომიერი დონე, მაჩვენებელთა ცვლილების დაბალი ტენდენცია;
- **ბანკი C** – სასესხო პორტფელის მეტად ცუდი ხარისხობრივი მაჩვენებლები, დოლარიზაციის მაღალი დონე, მაჩვენებელთა ცვლილების უარყოფითი ტენდენცია.

თუმცა, ისიც უნდა გავითვალისწინოთ, რომ გასული წლის ანალოგიურ პერიოდთან შედარებით პირველი ორი მაჩვენებლის გაუმჯობესება ყოველთვის არ ნიშნავს ბანკის კარგ მუშაობას ამ მიმართულებით. ამის მიზეზი შეიძლება იყოს უმოქმედო სესხების „უიმედოდ“ კლასიფიცირება და ბალანსიდან ჩამონერა. ასევე – საკრედიტო პორტფელის ზრდის მაღალი მაჩვენებელი, რითაც უმოქმედო სესხების წილი მთლიან სესხებში უზრალოდ შემცირდა, თორემ მათი მოცულობა შეიძლება გაზრდილიც არის.

ყოველივე ზემოაღნიშნულიდან ჩანს, რომ მსგავსი კოეფიციენტები კომერციული ბანკის აქტივების ხარისხს ზოგადად გვიხანიათებს და საჭიროების მიხედვით, სრული სურათის მისაღებად დამატებითი ანალიზის მიმართულებას მიგვანიშნებს.

გარდა ზემოაღნიშნული სისტემებისა, კარგად აპრობირებულია საქართველოს ეროვნული ბანკის მიერ დანერგილი აქტივების შეფასების ისეთი

მექანიზმი, როგორცაა რისკის მიხედვით შენონილი აქტივების გაანგარიშება. გარკვეულწილად, ჩვენ ამ საკითხს შევხებით აქტივების კლასიფიკაციისას და უფრო დეტალურად, თავისი სპეციფიკიდან გამომდინარე, განხილული იქნება საბანკო რისკების მართვის თემის შესწავლის დროს განვიხილავთ.

საკონტროლო კითხვები:

1. რა არის ბანკის აქტივისა და აქტიური ოპერაციების არსი?
2. როგორია აქტივების აღრიცხვის ზოგადი წესი საქართველოში საბანკო დაწესებულებების ანგარიშთა გეგმის მიხედვით?
3. ბანკის აქტიური ოპერაციების რომელი სახეობები იცით?
4. როგორ დაახასიათებდით საქართველოს საბანკო სისტემის აქტივების მდგომარეობასა და დინამიკას ბოლო პერიოდში?
5. რა ნიშნებით შეიძლება მოხდეს აქტივების კლასიფიკაცია?
6. რას გულისხმობს ბანკის აქტივების კლასიფიკაცია რისკის ხასიათის მიხედვით?
7. როგორ კლასიფიცირდება ბანკის აქტივები შემოსავლიანობის მიხედვით?
8. რას გულისხმობს კომერციული ბანკის ოპტიმალური აქტივების სტრუქტურა და ე.წ. „დომინოს ეფექტი“?
9. რა იგულისხმება კომერციული ბანკის მენეჯმენტის უნარში, მოძებნოს ოპტიმალური „ოქროს“ შუალედი „მუშა“ და ლიკვიდურ აქტივებს შორის?
10. როგორია საქართველოში კომერციული ბანკების აქტივების ხარისხის გაუმჯობესების მიმართულებით გადაგმული ნაბიჯები?
11. როგორია საქართველოში აქტივების შეფასებისა და კლასიფიკაციის წესის ძირითადი ელემენტები?
12. რას წარმოადგენს საქართველოში მოქმედი სესხების კლასიფიკაციის (შეფასების) შინაარსი და მისი ხუთი კატეგორია?
13. რომელ ძირითად მიმართულებებს მოიცავს CAMELS-ის სისტემის მიხედვით აქტივების ხარისხის ანალიზი?
14. რას გულისხმობს აქტივების შეფასება „გამჭვირვალობის წესის“ მიხედვით?